

Op 23 januari 2001 las ik in de krant een artikel met 41 tips om de winter door te komen. Tip nummer 12 luidde: 'Zoek de geboorteplaats van je moeder op in een atlas. En ook de geboorteplaats van je grootmoeder.' Bij het artikel stond ter illustratie een piepklein kaartje van een vreemd land – ik woonde in Canada – met moeilijke, nauwelijks uitspreekbare namen. In het midden van de kaart lag een stad die Leeuwarden heette.

Even kreeg ik kippenvel. Dat was de geboorteplaats van mijn moeder. En ook van haar moeder. Mijn andere oma was slechts een kilometer of vijftig verderop geboren, in Groningen. Dat lag buiten het kaartje. Dat zou ook wel heel toevallig zijn geweest, bijna net zo toevallig als de wijze waarop de levens van mijn twee grootmoeders voor altijd en eeuwig met elkaar verbonden waren.

LANG VOORDAT mijn grootmoeder – oma Jantje – moeder werd, kreeg ze van haar beste vriendin Anna Drexhage een foto van haarzelf in de tuin van haar huis. Anna glimachte mysterieus naar degene die de foto nam en wiens schaduw op de voorgrond zichtbaar was. Op de achterkant van de foto had ze geschreven 'Anna, 1925'.

'Waarom krijg ik die foto?' had oma Jantje gevraagd.

'Omdat ik ver weg ga,' antwoordde

128

Anna, 'en misschien zien we elkaar nooit meer terug.'

Enkele weken later had Anna haar spullen gepakt en de trein genomen naar Amsterdam, waarvandaan ze de boot nam naar Batavia in Nederlands-Indië. Ze vertelde mijn oma dat ze vaak zou schrijven en terug zou komen als het haar daar niet beviel. Maar mijn oma heeft nooit meer iets van haar gehoord.

Oma Jantje plakte Anna's foto in een fotoalbum en stopte dat in 1952 in een doos die ze meenam op de trein naar Amsterdam, waarvandaan zij en haar gezin de boot namen naar Canada. Enkele weken later reisden ze met weer een andere trein dwars door Canada naar Edmonton, een stad in de heuvels van de provincie Alberta. Daar zette mijn oma het album op een boekenplank, waar het tot 1983 ongestoord bleef staan. In dat jaar pakte mijn vader het op en bladerde erdoorheen. Toen ook werd duidelijk wat er met Anna was gebeurd.

ANNA HAD de boot naar Batavia genomen om te trouwen met een man die ze nog nooit had ontmoet, een Nederlandse weduwnaar die haar foto op de schoorsteenmantel van een vriend had zien staan en getroffen was door haar schoonheid. Hij had haar geschreven en uitgenodigd voor een intercontinentale 'date'. De voorwaarden waren eenvoudig: hij zou haar passage naar Batavia betalen als ze in overweging nam met hem te trouwen. Mocht ze toch van een huwelijk afzien, dan zou hij ook haar retourkaartje betalen.

'Waarom geef je me deze foto?' vroeg oma Jantje. 'Omdat ik ver weg ga. En misschien zien we elkaar nooit meer terug.'

Toen Anna in Semarang van boord ging, werd ze opgewacht door een grote, stevige man van begin 30 met een blonde snor en een ronde bril. Hij keek zo verdrietig uit zijn intens blauwe ogen dat Anna meteen wist dat ze met hem zou trouwen. Dat was typisch Anna, een praktisch ingestelde vrouw met een ongewoon groot hart.

Johannes was een rijke weduwnaar die deel uitmaakte van de Hollandse koloniale elite. Hij bezat enkele goedlopende zaken in Malang op Java en woonde op een groot buiten met bedienden, tuinmannen en koks. Ofschoon hij een succesvol en gerespecteerd lid van de gemeenschap was, was dat niet wat Anna voor hem innam.

Anna werd aangetrokken door het onuitsproknen verdriet dat hem leek te omgeven. Hij worstelde met een vreselijk geheim. Zijn moeder had hem bij zijn geboorte afgestaan en hij was opgegroeid in een groot weeshuis in Amsterdam. Tot hij Anna leerde kennen wist hij niets over de

liefde van een moeder voor haar kind.

Als Anna Nederland al miste, dan liet ze dat nooit merken. In plaats daarvan creëerde ze voor Johannes en zichzelf een thuis dat in alles leek op die aan de smalle, met kinderkopjes geplaveide straatjes in Groningen. Ze kregen zes kinderen, een meisje en vijf jongens. Alle kinderen

Oma Jantje op 19-jarige leeftijd, voordat ze trouwde.

hadden blonde haren en blauwe ogen, net als hun ouders.

In 1942 VIELEN de Japanners Nederlands-Indië binnen en verdreven het koloniale gezag. Overal in het land verschenen aanplakbiljetten met twee grote, ronde, blauwe ogen, met als onderschrift: 'de ogen van de vijand'. Alle mensen van Noord-Europese afkomst werden geïnterneerd in concentratiekampen.

Binnen enkele dagen was de wereld van Anna en Johannes verdwenen: van meesters over hun eigen bedrijf in Malang waren ze nu gevangenen in een overbevolkt gevangenenkamp. Gezinnen werden gescheiden, mannen in het ene kamp, vrouwen in het andere. In de algehele verwarring verdween Johannes en Anna heeft nooit meer wat van hem vernomen.

Anna kwam met haar dochter en twee jongste zoonnetjes terecht in een vrouwenkamp aan de kust, vlak bij Semarang. De drie andere jongens werden in een mannenkamp, dat 5 kilometer verderop lag, geïnterneerd. Soms, wanneer ze allemaal op het veld aan het werk waren, konden ze door de stoffige hitte naar elkaar wuiven. Vaak stelde Anna zich voor dat ze droomde, dat dat niet haar zonen waren en dat ze wakker zou worden in haar bed in Nederland. Maar het bleef bij een droom.

In augustus 1945, slechts enkele dagen voordat de geallieerde troepen het kamp bevrijdden, stierf Anna Drexhage de hongerdood. Haar rant-

soen van water en rijst had ze verdeeld tussen haar drie verhongerde kinderen.

AL HAAR kinderen overleefden de oorlog – een van hen slechts ternauwernood. Dat was haar op twee na jongste zoon Aren, een magere, schrielle jongen die als kind al regelmatig op het randje van de dood had gezweefd. Hij leed zo erg aan astma dat iedereen dacht dat hij als een van de eersten in het kamp zou sterven.

Maar hij overleefde het. Toen Anna's kinderen na de oorlog naar een vluchtelingenkamp op Ceylon (Sri Lanka) werden gedeporteerd, was hij letterlijk vel over been. Vanaf Ceylon gingen ze per boot terug naar Nederland.

De mensen in Nederland waren echter nog nauwelijks gekomen van hun eigen oorlogsellende en hadden geen behoefte aan de verhalen en ervaringen van weeskinderen uit Indonesië. 'Bij jullie was het tenminste warm,' kregen de wezen te horen. 'In Amsterdam vrozen de mensen dood op straat.'

Anna's kinderen leerden snel hun trauma's voor zich te houden en stopten al hun energie in overleven in dit voor hen vreemde land.

Aren werd freelance fotograaf. De wereld bekijken door de lens van een camera was veilig, alsof die de pijn eruit filterde.

In 1952 hield Aren het in Holland voor gezien en vertrok via Amsterdam naar Halifax in Canada. Het liefst was hij teruggegaan naar Indonesië, maar hij wist dat de bekende plaatsen en ge-

luiden alleen maar tot meer pijn zouden leiden. Vanuit Halifax ging hij per trein naar Edmonton, waar hij, eenzaam en alleen, bescherming zocht in de gemeenschap van arme Hollandse emigranten. Tijdens de in het Nederlands gesproken kerkdiensten ging hij altijd stilletjes op de achterste bank zitten en liet zich meevoeren door de bekende teksten.

Een van de ouderlingen, een kleine, magere vrouw met een weelderige bos haar, zag hem zitten. Ze kende hem niet, maar wist wel dat hij fotograaf was. Omdat ze zes kinderen in de huwbare leeftijd had, hoopte ze van zijn diensten gebruik te kunnen maken. 'Waarom nodig je hem niet uit voor de koffie?' vroeg ze haar oudste dochter. Maar die was niet geïnteresseerd in de teruggetrokken wees met de holle ogen, die iedereen op afstand leken te houden.

Haar jongere zus Amelia was wel nieuwsgierig en nodigde Aren uit. Haar vrolijke lach en rappe tong vormden het ideale tegenwicht voor zijn diepgewortelde eenzaamheid, en al snel behoorde hij tot de vaste bezoekers bij de zondagochtendkoffie. Aanvankelijk dacht Amelia dat hij voor haar oudere zus kwam, maar dat was niet zo: hij kwam voor haar.

Ze kregen verkering en drie jaar later trouwden ze. Een jaar daarna werd

de eerste van hun acht kinderen geboren.

Ik was hun derde kind.

Tijdens de ontelbare koffieochtenden in de huiskamer van Amelia's ouders had Aren nooit het fotoalbum op de plank boven de buffetkast gezien. Pas in 1983 pakte hij het toevallig van de plank en bladerde erdoorheen. En toen zag hij de vergeelde foto van een jonge vrouw op een veranda.

'Hé,' zei hij, 'dat is mijn moeder!'

'Nee, dat kan niet,' lachte mijn oma. 'Dat is mijn vriendin Anna die in 1925 naar Indonesië is vertrokken. Ik heb nooit meer iets van haar gehoord.' Ze trok de foto uit het album en toonde mijn vader de achterkant. Daar stond inderdaad nog nauwelijks leesbaar 'Anna, 1925'.

'Dat is mijn moeder,' herhaalde hij. 'Anna Drexhage.'

Oma Jantje staaarde hem verbijsterd aan, niet in staat om te bevatten wat dit betekende. Toen sprongen de tranen in haar ogen. Ze had zich altijd afgevraagd wat er met haar vriendin was gebeurd, en nu kende ze de vreselijke waarheid. Haar verdriet werd echter getemperd door een warm gevoel: Anna's verweesde zoon was nu haar schoonzoon, een feit dat niet alleen wettelijk vastlag, maar ook afgedwongen was door de mysterieuze wendingen van het lot.

REPLIEK

Sommige mensen geven advies alsof ze een kaakslag uitdelen. Dat doet pijn, maar je slaat terug door niet te doen wat ze zeggen.

JULIUS RENARD